

Устав Архисрејської Божественної Літургії для архіерея

1. Зустріч Архисрея може відбуватися за місцевим звичаєм (у воротах, на подвір'ї храму, на початку села, тощо). Зустрічає архіерея настоятель храму з іншими сослужащими іереями, у супроводі церковного братства з хоругвами і парафіян. Настоятель храму стоїть попереду із напрестольним Хрестом, тримаючи його на підносі, покритому Воздухом.
2. Категорично забороняється священнослужителям, котрі сослужать, фотографувати чи займатися будь-чим іншим, що не має відношення до молитви Літургії. Також перед початком Літургії слід вимкнути мобільні телефони.
3. Перед святою трапезою стоїть тільки головний архіерей з дияконами без огляду на те, скільки архіереїв сослужать. Інші сослужащі архіереї стоять по боках Святої Трапези принаймні один метр від неї. Якщо один архіерей сослужить, то він повинен стояти збоку Престолу, достатньо відступивши так, щоб диякон міг зручно та гідно сповняти своє служіння.
4. Архіерей має бути облачений у повні ризи. Патріарх повинен мати, окрім риз, нагрудний хрест, енкольпійон та панагію; єпарх - нагрудний хрест та панагію, архіерей, який є помічником в єпархії або виконує інший уряд у Церкві – тільки панагію.
5. Також всі сослужащі архіереї, згідно зі слов'янською традицією, повинні бути облачені в малий омофор.

Устав Божественної Літургії:

1. Якщо предстоячий архіерей перед Божественною Літургією облачається у своєму домі, то всі сослужащі архіереї теж облачаються там.
2. Якщо ж предстоячий архіерей буде облачатися у храмі, тоді все відбувається наступним чином. Іереї, одягнені лише в підрясник, рясу і камілавку¹, зустрічають Архисрея на подвір'ї або в притворі храму.
3. Архіерей, одягнений в підрясник, рясу, клобук, панагію та з посохом в руці, входить до притвору храму. Всі сослужащі архіереї теж приходять разом з ним або очікують у храмі, зодягнені у рясу, клобук та панагію, але без посоха.

¹ Оскільки кожен священнослужитель служить з благословення Архисрея, той облачатися в повні ризи, в присутності архіерея, потрібно з його благословення. Тим більше, нелогічно є, що іереї спочатку облачаються, а потім моляться вхідні молитви з архіереєм. У повні ризи перед зустріччю архіерея облачається лише наймолодший іерей, котрий служив Чин Проскомидії.

4. Предстоячий архиєрей облачається в мантию, віддає прислузі посох та приймає жезл² в ліву руку. Перший ієрей подає йому Хрест. Архиєрей цілує Хрест, благословляє всіх у храмі³ та дає цілувати усім ієреям по черзі згідно того, як вони стоять. Ієреї цілують хрест і руку єпископа. Сослужащі архиєреї в цьому часі стоять по боках предстоячого. Після цього наймолодший ієрей приймає Хрест від архиєрея, йде до Святилища, кладе хрест на Престіл.
5. Протодиякон виголошує «Нехай благословить тебе Господь із Сіону...». Хор співає «Амінь. Достойно є воістину...». Під час співу всі рушають до солеї. Підійшовши до аналоя з іконою (тетраподу), архиєрей творить двічі хрест і поклін, знімає клобук, цілує ікону на аналої, ще один раз творить хрест і поклін та одягає клобук. Сослужащі архиєреї чинять так само.
6. Вийшовши на амвон, предстоячий архиєрей стає на орлець перед Царськими Вратами, де може на час молитов віддати жезл іподиякону. Протодиякон розпочинає вхідні молитви, мовлячи: «Благослови, Владико». Дійшовши до «Пречистому образу Твоєму...», Архиєрей знімає клобук, творить хрест і поклін, цілує намісну ікону Христа Спасителя. Так само ікону Богородиці на «Милосердя єси джерело...». Архиєрей, з непокритою головою, мовить: «Господи, пошли руку Твою...». Тоді обертається до народу, благословляє їх, тримаючи жезл у лівій руці.
7. Якщо є сослужащі архиєреї, то наймолодший ієрей відкриває царські врата, архиєреї заходять до святилища і там облачаються у повні ризи з малим омофором. Коли вони зайшли, наймолодший ієрей закриває царські врата.
8. Опісля архиєрей виходить на кафедру та віддає іподиякону жезл. Тоді знімає клобук, мантию, рясу, нагрудний хрест, панагію, і їх іподиякону на піднос.
9. Тоді інші іподиякони виносять зі святилища на підносах літургійні ризи єпископа і облачають його.
10. Коли предстоячий архиєрей облачився у всі ризи, зі святилища через царські врата виходять всі сослужащі архиєреї⁴ і стають по обох боках один навпроти одного згідно своєї гідності. При цьому царські врата відкриває наймолодший архиєрей, який виходить останнім після всіх ієреїв. Якщо сослужать тільки один або двоє архиєреїв, то вони стають біля архиєрея по боках, лицем до святилища. При співслужінні кількох архиєреїв царські врата вже не зачиняються після цього.

² Якщо архиєрей служить не своїй єпархії, то, згідно з традицією, що склалася, не вживає жезла.

³ Архиєрей нехай завжди пам'ятає, що у цьому місці, коли він прийняв Хрест і поблагословив ним народ з притвору храму, подальші всі благословення: після цілування ікони на аналої, під час благословення з кафедри після вхідних молитов, при співі «тон Деспотін», чинить з жезлом у лівій руці та правою рукою.

⁴ Сослужащі архиєреї самі молять вхідні молитви, облачаються у Святилищі і виходять через Царські Врата перед благословенням киріями.

11. Предстоячий архиерей приймає кирії і благословляє народ на чотири сторони згідно з чином, поданим в архиератиконі. Після цього віддає кирії. Протодиякон промовляє молитви, тоді діалог перед Літургією.
12. Після цього архиерей благословляє правою рукою першого ієрея та всіх дияконів на початок Божественної Літургії, а ті цілують його правицю.
13. Перший ієрей, якщо немає сослужащих архиереїв і царські врата перед цим не відчинялись, відчиняє їх, стає перед святою трапезою, і разом з протодиякон, який є на солеї, поклоняються до архиерея, а він благословляє їх двома руками.
14. Коли протодиякон починає Мирну єктенію, предстоячий архиерей сідає. Також можуть сісти всі сослужащі архиереї, якщо для них приготовані сидіння.
15. Коли до предстоячого архиерея на виголос мирної єктенії підходить другий ієрей, той благословляє його однією рукою. Ієрей цілує руку та йде до Святилища на виголос після єктенії.
16. На «Єдинородний Сину» всі встають. На початку третього антифону до предстоячого підходять по двоє ієреїв з двох боків. Архиерей благословляє їх двома руками, а ті цілують руку архиерея (ієрей, що підходить зліва – ліву руку, ієрей справа – відповідно праву).
17. Коли протодиякон підійшов з Євангелієм до архиерея, він мовить «Господу помолімся», архиерей промовляє молитву Входу. Тоді протодиякон мовить: “Благослови, владико, святий вхід”, архиерей благословляє обома руками, мовлячи: “Благословенний вхід святих Твоїх...”. Протодиякон дає цілувати архиерею Євангеліє з його титульної сторони, той цілує, поклавши при цьому правицю на правий бік Євангелія.
18. Тоді протодиякон стає перед ним, звернений на схід. Архиерей в цьому часі приймає кирії. Коли всі священнослужителі проспівують вхідне «Прийдіте, поклонімся...», архиерей благословляє киріями на чотири сторони згідно з чином в архиератиконі.
19. Архиерей, завершивши благословення на чотири сторони, віддає трикирій протодиякону⁵, приймає кадило⁶ від протодиякона і звершує кадіння за таким порядком⁷: Свята Трапеза з чотирьох сторін, Жертовник, Запрестольна ікона, ікони правої та лівої сторони Святилища, Запрестольний Хрест (стоячи зліва від Престола), ікони Царських Врат, намісний ряд іконостасу (спочатку ікону Христа Спасителя, тоді ікону Богородиці, після цього бічні ікони справа та зліва відповідно), сослужащих архиереїв та ієреїв з Царських Врат, тоді хор,

⁵ Якщо є другий диякон, то архиерей віддає йому дикирій.

⁶ Якщо Божественну Літургію очолює Патріарх, то він в будь-якому разі віддає дикирій іподиякону і приймає жезл. Тільки патріарх може заходити на кадіння з жезлом у лівиці.

⁷ Інший варіант: Після благословення киріями архиерей сходить з кафедри і йде на солею. Ставши лицем на схід в Царських Вратах, він віддає трикирій протодиякону, підходить і цілує Святу Трапезу, тоді приймає кадило і звершує кадіння за порядком.

вірних зліва направо. Зайшовши до Святилища, кадить протодиякона⁸ і віддає йому кадило. Той кадить предстоячого архиєрея тричі по три, а він благословляє на кожні три рази кадження (на перші три та другі три рази благословляє правицею, на останні три — обома руками).

20. Після благословень киріями на Малому Вході всі архиєреї заходять слідом за предстоячим до Святилища, цілуючи при вході намісні ікони (ікону Христа Спасителя або Богородиці зі своєї сторони відповідно).
21. Зайшовши, сослужащі архиєреї стають по обох боках Святої Трапези достатньо відступивши від неї, щоб диякони могли достойно та зручно звершувати своє служіння.
22. Після цього архиєрей стає перед Престолом і молиться відповідні молитви за чином.
23. Тоді приймає трикирій від протодиякона, чинить ним знак хреста над Євангелієм, мовлячи відповідну молитву. Потім приймає дикирій⁹, знову творить ним знак хреста над Святим Євангелієм і віддає дикирій. Іподиякони кладуть кирії на престіл¹⁰, при цьому поклоняючись до архиєрея, а той благословляє їх¹¹.
24. На Трисвятому вести спів “ґаґіос...” належить предстоячому, а сослужащі можуть співати в півголоса. Під час «Слава Отцю, і Сину» всі священнослужителі цілують Трапезу та відходять до Горного місця, де стають згідно своєї гідності біля предстоячого лицем на захід. Предстоячий промовляє благословення та діалоги з протодияконом згідно чину.
25. Коли до предстоячого підходить диякон з книгою Апостола, архиєрей благословляє його та кладе руку на книгу; диякон цілує руку і виходить на читання.
26. Після мирствування на спів Аلیلуя до предстоячого на Горне Сідалище підходить протодиякон з кадилом та диякон або іподиякон з ладаном. Архиєрей вкладає ладан в кадильницю і благословляє.
27. Після кадіння іподиякони знімають з архиєрея омофор. Протодиякон приходить до архиєрея з Євангелієм, яке той цілує.
28. Після читання Святого Євангелія архиєрей сходить з Горного Сідалища, приходить і стає між царськими вратами та престолом, звернений на захід. Протодиякон подає архиєрею закрите євангеліє, яке той цілує. Тоді архиєрей кладе євангеліє на трапезу і виходить в царські врата, благословляє киріями народ, приймає жезл в ліву руку і проповідує.

⁸ Якщо є другий диякон, кадить і його.

⁹ Якщо є другий диякон, тоді він подає дикирій архиєрею зліва від престолу.

¹⁰ Якщо служить два диякони, то вони кладуть кирії на Святу Трапезу.

¹¹ Архиєрей завжди благословляє іподияконів та дияконів, коли вони творять до нього поклони перед звершенням свого служіння (диякони – ектеній тощо, іподиякони – чинопослідувань з киріями, рипідами чи іншою утварю).

29. Після проповіді архиерей віддає жезл, повертається до Святилища і стає перед престолом.
30. Після проповіді всі сослужащі архиереї та ієреї сходять з горного місця і стають на свої місця по обох боках святої Трапези.
31. Коли предстоячий зволить, віддає певні виголоси сослужащим архиереям прихиленням голови. Ті відповідають прихиленням голови до предстоячого, чинять виголос, при цьому творячи хрест і поклін до Горного Сідалища та до предстоячого.
32. Виголоси, які належить звершувати виключно предстоячому, згідно з Типіком Дольницького:
- «Бо Ти святий еси...», після молитви трисвятого;
 - «Бо милостивий...», після ектенії «Промовмо всі...»;
 - «Щоб під владою Твоєю завжди...», по другій молитві вірних;
 - «Щедротами...», після молитви приношення;
 - «Переможну пісню співаючи...», перед «Свят...»;
 - «Особливо за пресвяту...», згадуючи Пресв. Богородицю;
 - «І дай нам єдиними устами...», на кінці анафори;
 - «І нехай будуть милості...», після анафори;
 - «І сподоби нас, Владико...», перед «Отче наш»;
 - «Бо Ти еси освячення наше...», після причастя.
33. Предстоячий архиерей під час Херувимської пісні, після того, як протодиякон покадить його, виходить в Царські Врата, вмиває руки в умивальниці, яку подають іподиякони, обтирає руки, благословляє іподияконів і повертається перед Трапезу. Іподиякони накладають на нього малий омофор. Тоді він починає першу частину Херувимської пісні, а протодиякон мовить другу її частину¹².
34. У Великому Вході беруть участь тільки предстоячий архиерей та сослужащі ієреї. Архиерей приступає до Жертовника, довершує чин Проскомидії за уставом. Опісля іподиякони знімають малий омофор з предстоячого архиерея. Тоді підходить достатня кількість ієреїв (починаючи від першого ієрея), щоб перенести всі приготовані Дари на Святу Трапезу¹³. Архиерей довершує Чин

¹² Сослужащим архиереям та ієреям слід пам'ятати, що в цьому місці Херувимську пісню вголос та підіймання рук творить тільки предстоячий архиерей.

¹³ Слід пам'ятати, що всі приготовані Дари мають виноситися торжественно, під час Великого Входу і заноситися на престіл через царські врата.

Проскомидії за чином і тоді подає кожному іерею Дискос, або Чашу, або інший священний посуд, і вказує, кого поминати або що виголошувати на Великому Вході. Якщо зволить архиерей, сослужащі іереї можуть згідно зі своїм власним намірнням покласти частички на дискосі.

35. Під час Великого Входу усі архиереї та інші іереї, які не беруть в ньому участь, стоять при престолі, обернуті на захід.
36. Архиерей, стоячи у Царських Вратах, приймає від протодиякона дискос, кладе його на престолі. В цей час перший іерей, який несе головну Чашу, виголошує поминання предстоячого архиерея і стає в Царських Вратах лицем на схід. Архиерей виходить, приймає Чашу, а іерей при цьому цілує його руку і тоді стає на своє місце на солеї. Після виголосу архиерея всі заходять до Святилища і стають на свої місця, а протодиякон мовить: «Нехай пом'яне Господь Бог архиерейство твоє у Царстві Своїм».
37. Архиерей знімає всі покрівці, кладе Воздух на Дари, кадить їх тричі, віддає кадило і мовить діалог з протодияконом.
38. Коли архиерей виходить на мирствування або благословення киріями, усі сослужащі обертаються лицем на Захід.
39. Під час співу Символа Віри всі сослужащі архиереї підходять до поцілунку миру наступним чином. Предстоячий, знявши мітру, цілує Святий Дискос і Святу Чашу, Трапезу, одягає мітру і відступає достатньо від престолу та стає збоку на орлець. Всі сослужащі архиереї приступають з лівої сторони престолу. Сослужащий творить перед престолом хрест і поклін, знімає мітру, цілує Святий Дискос і Святу Чашу, Трапезу, підходить до предстоячого, обоє цілують праве та ліве рамено один одного. Тоді стають з правого боку престолу один біля одного в один ряд і творять поцілунок взаємно з усіма сослужащими архиереями та іереями.
40. Після поцілунку миру з останнім сослужащим іереєм предстоячий знімає мітру¹⁴, приклоняє голову над Дарами, а іереї злегка повівають над ним Воздухом аж до закінчення Символа Віри. Тоді архиерей приймає Воздух, складає його і кладе збоку на престолі.
41. Після цього одягає мітру і виходить в Царські Врата, творить три перші виголоси початку Анафори, стоячи лицем на Захід і благословляючи народ на «Благодать Господа...». Тоді на «Вгору піднесімо серця» підносить кирії високо вгору, а на «Благодарім Господа» опускає кирії вниз. Архиерей віддає кирії, повертається до Святилища, знімає мітру і мовить молитви за чином.
42. Після співу “Свят, свят, свят...” іподиякони накладають на архиерея малий омофор.

43. На Анафорі всі сослужащі архиереї та ієреї, згідно похвальної традиції, яка склалася останнім часом, моляться разом вголос молитву «З цими блаженними силами...».
44. Слід пам'ятати, що вголос «Прийміть, їжте...», «Прийміть, пийте» та «Твоє від Твоїх...» вголос належить звершувати тільки предстоячому архиерею. Всі інші промовляють в півголоса.
45. Після «Твоє від Твоїх...» іподиякони знімають малий омофор з архиерея. Після освячення архиерей приймає кадило, обкаджує Святі Дари тричі по три і виголошує «Особливо за Пресвяту...». Тоді віддає кадило протодиякону.
46. На «І нехай будуть милості...» архиерей виходить в Царські Врата, благословляючи народ двома руками.
47. Архиерей виголошує поминання ієрархії, завершує його, а після цього перший ієрей одразу поминає предстоячого архиерея, починаючи: «Пом'яни, Господи...».
48. По співі «Отче наш» після мирствування іподиякони накладають малий омофор на архиерея, в якому він перебуває вже аж до закінчення Божественної Літургії.
49. До причастя Тіла Христового архиереї приступають зліва від Престолу, творять перед цим хрест і поклін, беруть частицю в руку і відходять вправо.
50. Ієреям Тіло роздає предстоячий архиерей. Якщо сослужащих ієреїв багато, тоді їх можуть причащати сослужащі архиереї, стоячи по обох боках Святої Трапези.
51. До причастя Крові Господньої архиереї приступають до Чаш, приготованих по обох боках престолу. Приступають наступним чином: творять хрест і поклін, поклін до предстоячого, співають з Чаші тричі, обтирають уста і Чашу, цілують її, кладуть на престіл і відходять, творячи хрест і поклін.
52. Якщо є сослужащі ієреї, то перший та другий сослужащі архиереї з обох боків подають ієреям Чашу, тримаючи її в правій руці з рушником. Після цього кладуть Чашу на престіл і стають на свої попередні місця.
53. Предстоячий архиерей подає Чашу дяконам, теж тримаючи її в правій руці з платом. Тоді кладе Святу Чашу на престіл і відходить достатньо від престолу, щоб дякони могли приготувати Чаші до причастя мирян.
54. Тоді предстоячий подає протодиякону Святу Чашу, а той, ставши в Царських Вратах, виголошує «Зі страхом Божим...» та молитву «Вірую, Господи, і ісповідаю». Після цього протодиякон приносить Чашу до престолу, архиерей бере її і виходить для причастя мирян на амвон.
55. Після причастя архиерей покриває Чашу платом, стає в Царських Вратах, виголошує «Спаси, Боже...», заходить до Святилища, кладе Дари на престолі,

кадить їх тричі по три, віддає кадило та Святий Дискос з покрівцями протодиякону, знову бере Чашу і виголошує «...завжди, нині, повсякчас...», благословляючи нею. Тоді віддає Чашу другому ієрею.

56. Після цього архиерей одягає мітру, складає ілітон, а на виголос після останньої ектенії кладе назад на ілітон Святе Євангеліє.
57. Тоді предстоячий архиерей велить наймолодшому ієрею виголосити Заамвонну молитву, а сам, стоячи перед престолом, обертається на захід. Також на захід обертаються всі сослужащі.
58. Після Заамвонної молитви архиерей творить молитву, схиливши голову до Жертовника, тоді благословляє дияконів і творить відпуст, прийнявши жезл у ліву руку¹⁵. Після кінцевого «Амінь» хор одразу співає «Іс полла...», а архиерей благословляє вірних рукою та жезлом.
59. Тоді архиерей виголошує многолітствія і всі священнослужителі торжественно виходять з храму.

¹⁵

Відпуст, за винятком пасхального часу, твориться без напрестольного хреста.